

שני נסיכים לב אדום

דניאל עוז: חיי החול, כתר 2010, 58 עמ'

אילן ברקוביץ: חרובים, אבן חושן 2010, 145 עמ'

בחודש האחרון ראו אור שני ספרי שירה מאת שני משוררים בני אותו דור. לדניאל עוז (יליד 1978) זהו ספר ביכורים ולאילן ברקוביץ (יליד 1973) זהו ספר שלישי. ניכר כבר בקריאה ראשונה של הספרים, כי שני הכותבים מפגינים רצינות ומחויבות למלאכת הכתיבה שלהם, ורואים בה כלי ביטוי

עליון (אף שעוז הוא גם מוזיקאי וברקוביץ איש מחקר). ניכרת בשני הספרים גם משיכה מיוחדת למילה העברית, שמצויה אצל כותבים שהם גם קוראים, כאלה שהיטיבו לקרוא לפני שהתחילו לכתוב בעצמם. שני הספרים נכתבו בעיקר במשלים הגבוהים יותר של השפה העברית, שאמנם אין לה היום משלב כתיבה מובחן במובהק ממשלב של דיבור, אך ניתן לזהות בה רגיסטר של כתיבת שירה בעברית מהודרת יותר, קתדראית, לא ממילאית, פחות שגורה. שני המשוררים סוחבים על גבי שמש - בין אם ישמחו על כך ובין אם ישמחו פחות - מידע אישי של הקורא על אודותיהם, שאיתו הקורא ניגש אל הקריאה. עוז הוא בנו של אחד הסופרים הישראלים המוערכים והאהובים ביותר, ואילו ברקוביץ מכהן בשנים האחרונות כמבקר שירה במוסף 'תרבות וספרות' של עיתון 'הארץ' (גילוי נאות:

ברקוביץ כתב עלי רשימה באחד מטוריו). מקריאת שני הספרים עולה התחושה, ששני המשוררים מבקשים לייצר בשירתם מרחב נקי מהקשרי משפחה ועבודה, ומשתדלים לכוון אל הקורא דברים שייקראו בשקט, בלי שיפוט מקדים. ואכן, מי שיתאמץ למצוא אצל עוז עדויות מסוג רכילותי על "החיים בצלו של אבי" או על "איך זה להיות הבן של", ספק אם ימצא אותם בספר השירה שלו. עוז מומין את הקורא להתארח במרחבי האני הפנימיים שלו, כשהוא כותב בעיקר מחשבות ופחות מעשים, בעיקר הווה והרבה פחות עבר (גם בשיר שעשוי

להתפרש כמבוסס על חוויית ילדות, כגון 'פיה של טיה', הוזכרו אינו מצטלל לאורך השיר, ונותר רסיסי ומפורק, כמעט כמו מתוך אגדה. בדומה, עולה כי גם ברקוביץ מבקש להתנער מתדמית המבקר השיפוטי וחורץ הלשון שעשויה לדבוק בו, ולעסוק באהבה - אהבה לעולם ואהבה לאשה - וברגעים של אושר שהוא מוצא בעיקר תוך הליכה ברחובות העיר (גם אם האהובה רחוקה, פיזית או תודעתית, היא מעוררת בו אושר, כמו בשיר 'ירע מגלגל אחריות' שמתאר סערה שבחץ שחודרת פנימה אל הדרו של הדובר: "רק את / שמחוצה לו ומחוצה לי, / מתירה בי רעד כלשהו, אולי זה הקרוי אושר").

ספרו של ברקוביץ מהודר ויפה למראה, מודפס בגופן מיוחד, כמו רבים מספרי הוצאת אבן חושן, שעורכה, עוזי אגסי, שם דגש מיוחד על שיטות דפוס ועיצוב גרפי. הספר נכרך בכריכה קשה וחומה כצבע חרוב, ואמור להיות חלק שני מטרילוגיה ברקוביציית, שראשיתה תפוזים (הכתום) ואחריתה חרובים (צבעוני). על הקשרים בין שלושת חלקי הטריילוגיה ניתן יהיה, אולי, לעמוד עם פרסום הספר הבא, אך לנוכח תפוזים ניתן לומר שברקוביץ ממשיך כאן את ספרו הקודם, בסגנון ובמושאי הכתיבה. הוא שב לכתוב על הנושאים החביבים עליו, ובראשם שירי אהבה המתפקעים בניסיונות תיאור של יופי ושל רגשות שהוא חווה ומציב כחשובים ונעלים, כגון שמחה וטוב לב. בשיר 'איש בודד בבית קפה' הוא חומל על האיש הבודד (בן דמותו ולמרות זאת אחר ממנו) ומבקש לעודד את רוחו: "אני מושיט לך סירה דמיונית של / חיוך, כאילו שהיא תשיט אותך / במפרשית טובה רחוק מכאן, // אל המקומות הגדולים שבהם היה מאושר". בדומה, כשברקוביץ צופה בסרט על חייל פצוע הוא מתעקש להתעכב על הצד היפה של הסיפור: "קטוע רגלים שוחה בכרחה. / פעם הוא היה חייל שהילך בבטחה / לאורך הגבול הצפוני / עד שעלה על מטען שטמן האויב. // הבךכה בטוחה ונקייה ממטענים עכשיו. / הוא שוחה. יש לו מדריכה שמעודדת אותו להתקדם / וכשהוא מביט עמוק לתוך עיניה / הוא צולל". גם כשברקוביץ עוסק בשיריו בחוויות של משורר המעורב ופועל בתוך סצנת השירה הישראלית על ערביה ומוספיה וחבורותיה וכתבי עתה הספרותיים, הוא מבקש להביט מהצד על קנאת הסופרים ולפור אותה ברוח שיריו. כך ב'פרלוד': "בכתבי שיר על רשימה / מפרי עטו של אדם / שרשעו ניגר על יריבו, / טיפין מזה ודאי / מחלחלות אל שירי, נאספות / סביבו כדם הפורץ מן הפצע, / מאימות להכניעו, אבל אז / אני קם, / פותח חלון, / מכניס / אביב / מנצח". כמו בספרו הקודם, שיריו של ברקוביץ בהירים לקריאה ונהירים להבנה, כמעט תמיד ברור מהי הסיטואציה המיוצגת ומהו היחס של הכותב כלפיה. אין כאן שירים מתרסקים וכתובה ניסיונית, אלא ניסוחים חדים של מי שיועד מה הוא רוצה להגיד ומבקש להעניק כובד של הבעה ושל התכוונות לכלל טור שירי. שירים מסוימים בקובץ פרסם ברקוביץ בעבר תחת הפסבדונים 'א' ברק בכתב העת 'מטעם'

(מדוע נזקק לפסבדונים?), ובראשם 'המשורר המאושר', שחותר את הקובץ ומזכיר במהלך המתאר בו את 'לא זכיתי באור מן ההפקר' הביאליקאי, אך נוקט פנייה אל הקוראים בנוסח 'רגע אחד, שקט בבקשה' של זך, תוך שהוא לוכד את ההתכוונות הארספואטית של שניהם ברשת הפרפרים של ציד היופי הברקוביצי: "הי, / זה אני הקורא לכם ושר: / אני המשורר המאושר. / כששוררתי חורבן נפשי נשרפה / ומאש הפכתי שרפה / וצעקתי שמחה ודימתי מעונג / לקרוא בפניכם שירים עליונים, שירים עליונים עד מאוד".

מנגד, מראה ספרו של עוז מעמיד שער הולם לשירים רוויי הדמיון והסמלים שבתוכו. את הציור שעל הכריכה צייר המשורר, ובו דמות אשה זהובת שיער וורודת עור המרחפת כמלאכית בשמי עיר חשוכה ושחורה. אולי היא אחת מאותם 'מלאכיות רחוב' בשיר 'פה שזוהי כותרתו: "אנחנו להקת מלאכים, / לא עושים חשבון / בכלל לא יודעים חשבון / בכלל לא יודעים תולדות, רק תום / חולפים בסמטאות כמו גרמי שמים / חורים לאי חיים, לעולם אינם מוצאים זה את זה / משיקים בכנף / הבגד וכמו נוצות משילים / מעשים טובים, / בחלון פני-אדם שואלים עד מתי נעלוז / אנחנו מלאכיות רחוב, מסולם / יציאת חרום". לעוז חיבה מיוחדת להמצאות של דמיון ולסוריאליזם עדין. שיריו נקראים לעתים כחידתיים ובלתי ניתנים לפיענוח בכל הנוגע לסיטואציה המיוצגת, לדובר בהם וליחס בין השניים, כאילו נכתבו בידי יצור מעולם אחר המבקש להשתמש בכלים של העולם הזה כדי לבטא את עצמו. רבים בספר שירים שהדובר בהם הוא דוברת, באופן שמפתיע בכל פעם מחדש, ומרסק את הציפייה של הקורא לזהות בין הדובר למשורר. כך, בשיר שכותרתו 'אורובורוס': "אמרת ליך או, נְשִׁיקִית / העולם מתנשם בְּהֶגְן־קָרֶע־תָּהָן / את ואני רדפנו אחר וכן נבעתנו מפי החן / לו רק ידע גם צפע ככה לאהוב / לעצמו מבלי לדעת, / או לבחור להתאבד ולא לגעת / עכשיו אני אומרת לְךָ ותזכירי / את ואני אנחנו לא גדלות / אנחנו רק לומדות להילחם כמו גדולות". אורובורוס הוא סימן עתיק של נחש הנושך את זנבו, ומציין בדרך כלל מחזוריות ומעגליות שאיננה נפסקת. בתיאוריה היונגיאנית מציין הסימן התייחסות של אדם אל עצמו. עולם השיר מזכיר מציאות של פיות ושדונים. מיהי הנשוקית? מי מדברת איתה? מהו המהלך שעברו שתיהן? האם מדובר כאן בהשתברות נרקיטית של אותה דמות, או על מה? אחר מה הן רדפו? מפני מה הן לומדות להילחם? רק בשורה השמינית אנחנו מגלים שמדובר בדוברת, אבל יותר מזה קשה מאוד מאוד לקבוע ואפילו לשער.

רבה במיוחד ההתעסקות של עוז עם ענייני אור וחושך. אין כמעט שיר אחד שלא מתוארת בו אינטראקציה בין השניים. כך, למשל, ב'שיר נאצה לים': "אכתוב בראש שורה - משהו על / איך שהאורות הכי רחוקים יודעים לשוט, בקו ישר, / במדויק, דוקא עד אלינו / ואז אשכה ככוונה / כך גם המאורות הכי רחוקים באו אלי", וכך בשיר

אכן נחנה החמה בנדיבות: "אך בחיק החושך חדל-החדס/ טרם הוא דבר מה/ הכל במקומו אין הפוכין/ שורע אני והחושך חרש עמי" ובשיר 'רגע לפני שאני מדליק את האור': "רגע לפני שאני מדליק את האור/ אני יודע בוודאות שהוא ידלוק./ החדר נהיה מבולגן יותר./ אישוני מתכווצים./ הקירות לבנים./ אני יודע מה את הולכת להגיד." שירה של מאורות ואפלוליות, הברק והבהק מול חושך של תריסים מוגפים, היא שירה של מובן ובלתי מובן, תמיד על סף של היות נחלם, בלתי תקשורת, מבקש להראות אך חייב להסתיר. עוז אינו פוחד לחמוק מן הקורא כשם הוא מבקש את תשומת לבו. גם כשעוז כותב על הווייתו המשוררית, או על הפן החומרי של השירים המודפסים, הוא עושה זאת על ידי מטאפורה שקושרת אור שממלא את החושך: "איזה יופי! אני שולח את השירים שלי ריקים לכתבי העת, / והם חוזרים אלי מנוקדים / כאילו שמי לילה תשליליים שלי נתמלאו כוכבים!" (על אודות תענוג ילדותי שלי). אם ניקח את הארכיטיפים היוניגיאנים כמפתחות להבנת העולם הפנימי הנפרש בשיריו של עוז, נוכל לחשוב על העיסוק באור וחושך כעיסוק באגו ובצל (הוא הצד היצרי המודחק בקיומנו, שלא היינו רוצים להודות בו), ועל השירים שבהם דובר עוז כאשה כעל המבע של האנימה שבו. כך או כך, ספרו של עוז מציב לא אחת מהמורות בפני קורא שמבקש להבין שירים בבת אחת, בקריאה ראשונה. הספר כולל את מפתח הסימנים של עוז, ופענוחם אולי נראה לעתים אפשרי, אך למעשה כל כולו חידה.

נזית בראל

מזל סרטן

דורית ויסמן: **תוצאה חיובית, הוצאת כרמל, 2010, 203 עמ'**

דורית ויסמן היתה אשה בריאה בת חמישים ושתיים. חייה היו רגילים: בית, עבודה, יצירה. יום אחד, רופא מישש את שדיה בענייניות, אמר שהכל תקין, אבל ליתר ביטחון ביקש (התעקש) שתעשה ממוגרפיה. היה לה מזל. מזל סרטן. בספרה החדש, מגוללת המשוררת, וכעת גם הסופרת, דורית ויסמן את התמודדותה עם המחלה. בתיאור רגיש וחושפני, מוגש כאן ידיו אישי נוגע ללב. זהו טקסט ספרותי המורכב מקטעי פרוזה קצרים, חדים ומלוטשים, המתארים את המסע המפרך מרגע הבשורה על דבר המחלה ועד ההחלמה ממנה. במובן זה, כוחה של היצירה באיכויותיה הספרותיות. אם היה מדובר כאן בספור בדיוני, אפשר היה להסתפק בפרוזה פיוטית שכזאת, ואף לצפות לסוף טרגי ההולם את דיוקנה של המחלה. אבל לספר הזה יש ערך נוסף. יש בו עניין מהותי ודחוף, שעליו חוזרת המחברת כמה פעמים באותן מילים ממש: "אני כותבת זאת כדי שאחרות

תדענה". ויסמן מעידה על עצמה שהתביישה לחשוף את גופה במקלחת ציבורית או בבדיקה רפואית שגרתית, ולמרות זאת, עם גילוי המחלה, היא פרסמה את שיריה האישיים כל כך על קיר תערוכה, והציצה באנשים שהציצו לחייה. כעת, עם פרסום הספר, חולקת שוב ויסמן עם קוראיה את הרגעים הקשים ביותר שעברה, ואין לחשוך שהיא עושה זאת מטעמים של סיפוק עצמי הבא מהתערטלות בציבור. מכאן עולה, שהכתיבה על המחלה היתה אמנם חלק משמעותי במעשה הריפוי, אך נועדה גם למלא צורך נעלה של נתינה, מתוך אחריות מוסרית לגורלם של אחרים.

המוטו לספר לקוח מתוך שיר של סירקה טורקה: "... השאלה איננה אם אנחנו נשארים בחיים, אלא אם הם רוצים להישאר בנו. אני יודעת על מה אני מדברת". כמוה, גם דורית ויסמן יודעת על מה היא מדברת. היא מדברת על מסע שתחילתו בהודעה לקונית: "הגידול ממאיר, אמר. את אחת מתשע, אמר. נכנסת לסטטיסטיקה, אמר. כן את שם, הוא התעקש. וולקום טו דה קלאב, אמר". אחרי ההודעה הזאת מתחילה סדרת תגובות אנושיות, שראשיתן בהלם, המתחלף בהכחשה, הנהפכת לכעס, המוביל להתכנסות פנימית ולתחושה של היבדלות מהעולם. לאחר מכן באות השאלות באשר לעומד לקרות, והללו מלווות בפחד מפני גור הדין: כריתה. זה גם הזמן בו חוברים כל הרגשות הרעים לכדי כנופייה אכזרית הזורעת הרס בתוך הנפש ומחוצה לה. כך נמסרים בתיאור מכמיר לב רגעי החולשה, הבדידות והייאוש הממלאים את הנפש, לצד הכעס והתוקפנות כלפי בן הווג המכווץ, מוכה העלבון, הדחוי - המתגלה ברגעי האמת כאישיות מאופקת, מסורה, יציבה, אוהבת ללא תנאי.

כאילו לא די באימה הממשית מהמחלה, מישו החליט לגייס גם את השפה להזנת המפלצת. זה מתחיל במשמעות האירונית של המונח: 'תוצאה חיובית', כמו בדיחה על חשבוננו של החולה ההמום, ממשיך בשימוש הדוקר בצירוף: 'כריתה חלקית' ולא למשל בהוצאה או הסרה של גידול, ומסתיים בהכרזה "אופטימית" על 'דגרסיה' - כלומר נסיגה של המחלה לאחור. שוב: הדגשת הזמניות. הנסיגה היא צעד של המחלה לאחור, לפני ההתנפלות הסופית שלה על הגוף.

בתוך התיאורים האישיים המהודדים בדיוקם, עולה נושא עקרוני נוסף: מקומו של החולה בתוך המערבולת הממסדר-רפואית. זה ידוע, אבל חשוב לחזור ולומר, יש טעויות אבחנה. אין זו בהכרח תוצאה של רשלנות רפואית או שחיקה מקצועית או זלזול. זה פשוט קורה. לכן יש משמעות רבה בהצגת הקונפליקט הפנימי של החולה, שאותו מתארת ויסמן בהחלטיות, בין תחושת ה'לא נעים לי', ובין דעתנות עיקשת, שביכולתה להציל חיים. היה זה תומאס מאן שאמר: "ההתעניינות במחלות ובמוות היא רק צורת ביטוי אחרת להתעניינות בחיים". דברים אלה משקפים היטב את העניין שיעורר הספר הזה לא רק בחולים המתמודדים עם מחלת הסרטן, אלא בכל בני האדם המתמודדים עם קשיים, ובמקביל מנסים למצוא דרך איך לחיות.

האונקולוגית של ויסמן אמרה לה בנחרצות: "אף פעם לא תחזרי להיות מה שהיית", ויסמן כותבת: "זה כשנה יש לי הרגל: מוקדם בבוקר אני סוחטת מיץ מאשכולית, מוזגת אותו לכוס זכוכית גבוהה, לא מתחילה לשתות, ויוצאת אל המרפסת, או - אם היום גשום וסוער - רק פותחת את הדלת אל המרפסת. אני עומדת בפתח המרפסת ושואפת אוויר צח. שם, באוויר הצח, אני מרימה את הכוס אל השמים ואל הברושים, ואמרת 'בוקר טוב עולם, ושותה'". האונקולוגית, מן הסתם, לא התכוונה בדיוק לזה. היא לא מתעסקת ביחסים הרוחניים שבין האדם והעולם, לכן טוב שהיא צדקה.

יובל פז

דורית ויסמן

אני לא רוצה להיות משוררת שדים.

אני רוצה שדים בריאים, סמויים מוכנים מאליהם ושאיין כותבים עליהם,

בטח לא אני. רעד בידים. שמש משחקת היום עם העננים

אינשטיין שר על עלים פרוח ותונה פלכ. גם על פאב.

אמי שואלת איך את עושה את זה, גם ורקדת.

הבטתי בשר אחרי המחטים, הפטמה היתה פחוטה, שקועה,

לא מכירה בערכה, נוזל צהב השאייר בי סימנים

אחות אחת אמרה, זה ירד בכביסה. אפילו אם החזיה לבנה.

אחות אחרת עמדה מאחורי, משמאל, התבוננה, היתה רוצה לשים יד על ראשי

הזרקורים כפז, החשיכו את הדרך.

מתוך איפה פגשת את הסרטן, הוצאת כרמל 2006